

Meghátrálás nélkül*

Ecsetvonások Duray Miklós portréjához

A 2022. évtől és a földi élettől búcsúzva 77 éves korában adta vissza lelkét a teremtőnek Duray Miklós, „a felvidéki magyarság Esterházy János óta legmeghatározóbb és legnagyobb formátumú személyisége”. Nevét nemcsak a kisebbségtörténet, hanem a nemzeti történelem lapjaira is beírta azzal, hogy szinte gigászi küzdelmet vállalt a felvidéki magyarság helyzetének javításáért és megmaradásáért. Nagy ívű elméleti-stratégiai koncepciói a rendszerváltás utáni magyar nemzetpolitika irányvonalát is meghatározták. Valódi közéleti ember volt, aki úgy küzdött saját népe érdekeinek érvényesítéséért, hogy az egyetemes közjó szolgálatát soha nem tévesztette szem elől.

Pozsonyi egyetemistaként ismertem őt meg abban az időben, amikor a Charta 77 mintájára beindította a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának (CSMKJB) tevékenységét. Több barátommal együtt példaképként tekintettem fel rá, s ő ezzel a viszonyal soha nem élt vissza. A példaképi magaslat az évek során lassan barátsággá szelídült, még akkor is, ha e barátságnak volt néhány válságos pillanata is.

Kezdetben, nem sokat tudva múltjáról, leginkább azért becsültük őt, mert a Charta-aláírók között kevés volt a szlovákiai szlovák, s még kevesebb a magyar személyiség. Aki nevének nyilvánosságra hozatalával együtt vállalni merete ezt a lépést, biztos számíthatott a retorziókra s az ezzel együtt járó társadalmi kiközösítésre. Miklós nemcsak vállalta az életében permanenssé váló állandó megfigyelést, lehallgatást, munkahelyi zaklatást, hanem mindezzel együtt hosszú ideig egymaga szállt szembe a magyarságot elnyomó csehszlovákiai párt- és állami gépezettel. A felvidéki magyarság jogegyenlőségéért folytatott küzdelme egybeesett az 1968-as reformpróbálkozás csehszlovákiai magyarságot érintő önrendelkezési mozgalmával, amely valóságos „kispárttá” formálta a felvidéki magyarok egyet-

len kulturális szervezetét, a Csemadokot. Ez az önrendelkezési mozgalom létrehozta a Magyar Ifjúsági Szövetséget, országos klubmozgalmat és nyári művelődési táborsorozatot indított be. Miklóst ott találjuk mindezen mozgalmak vezető szervezői között. Aktív tevékenységét a varsói csapatok bevonulása, illetve az ezt követő kommunista restauráció szakította félbe, ami számára a közéletből való eltávolítás első stációját hozta magával. Életét ezt követően a geológiai szakterületen bontakoztatta ki.

A CSMKJB 1978-as megalakítása után jogvédő tevékenységét már szigorú konspiratív esz-közökkel kellett folytatnia. Ekkor kerül szorosabb kapcsolatba a csehországi és a magyarországi ellenzéki mozgalmak tagjaival. Küzdelmének célja, hogy a magyarság elleni állami intézkedések (iskolabezárás, nyelvi, kulturális és gazdasági jogok korlátozása) elleni védelmet az általános emberjogi sérelmek szintjére emelje fel. Lényegében a Charta 77 nyilatkozat aláírásával is ezt a célt kívánta nyomatékosítani. Azt remélte, hogy a felvidéki magyarság ügyének így megszerzi a cseh és a szlovák ellenzék támogatását is. Ez a reménye azonban nem hozta meg a kellő eredményt. Célként tűzte ki azt is, hogy a CSMKJB tevékenysége ne maradjon meg a Chartához hasonló szűk elit értelmiségi körben, hanem indítsa el a felvidéki magyarság országos önvédelmi tiltakozó mozgalmát. Mint az közismert, az ellencsapás sem maradt el. A csehszlovák rendőrség a munkahelyén tartóztatta le, amit hetekig tartó kihallgatások és egyéb zaklatások, pl. házkutatások sorozata követett. Útlevelét bevonták, ismerősi körét is kihallgatásokra idézték be, majd az államrend felforgatásának vádjával bírósági eljárást indítottak ellene. 1982. XI. 10-től vizsgálati fogságba helyezték, majd 1983. január 31-én megkezdődött bírósági pere is. A pert számos külföldi szervezet (köztük a Magyar Írószövet-

ség) tiltakozására felfüggesztették, majd február 22-én szabadlábra helyezték. E ponton külön ki kell emelni a bátorságát annak a néhány szlovák és cseh értelmiséginek, aki Miklós bebörtönzése ellen tiltakozott. E ténynek is szerepe volt abban, hogy továbbra is kapcsolatot tartson a cseh és a magyarországi antikommunista ellenzékkel, és folytassa a CSMKJB tevékenységét is (a második nyilvánosság fórumain rendszeresen jelentek meg a bizottság jogvédő és tiltakozó dokumentumai). 1984. május 10-én ismét letartóztatták, és börtönbe zárták. Bebörtönzése az előzőnél is nagyobb tiltakozási hullámot váltott ki (PEN Club, Amnesty International), melyet részben a Budapesten megalakult Duray-bizottság, részben az amerikai Magyar Emberi Jogok Alapítvány (Hungarian Human Rights Foundation – HHRF) szervezett. 1985. május 10-én bírósági ügyét átminősítették, majd szabadlábra helyezték. Összesen 470 napot ült börtönben ítélet nélkül. Szabadlábra helyezése után is folytatta egyre szerteágazóbb ellenzéki tevékenységét.

1987-ben, külföldi intervencióra, visszakapta útlevelét, és kiutazási engedélyt kapott az USA-ba. Előadói körútján több mint 100 előadást tartott, és számos publikációt jelentetett meg. Az ún. bársonyos forradalom megindulását követően, 1989. nov. 28-án tért vissza Csehszlovákiába, ahol miniszteri jelölését a rendszerváltónak nevezett szövetségi kormányzatban is helyet kapó kommunista képviselők vétőzták meg.

Ezt követően Együttélés néven Esterházy János példájára megalakította a csehszlovákiai magyarság önálló politikai pártját. Pártja jelöltjeként 1990-ben tagja lett a csehszlovák parlamentnek (Szövetségi Gyűlés), ahol egyebek mellett egyik kezdeményezője volt a kommunista múltat vizsgáló átvilágítási törvénynek. Csehszlovákia szétválása után, 1994-től 2010-ig a szlovák parlamentnek is megválasztott tagja volt. 1996-ban egyik kezdeményezője volt a szomszédos államok területén működő magyar politikai és társadalmi szervezetek budapesti találkozájának. Ebből kiindulva jött létre a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) máig intézményszerű rendszerességgel működő magyar–magyar csúcstalálkozója. Tevélegesen segítette a státustörvény (magyarigazolvány) jogi-politikai előkészítő munkáját. A magyarországi SZDSZ–MSZP-kormány-

zás alatt Szlovákiában és Magyarországon is lejárató kampányt indítottak ellene, melynek hátterében – ő úgy tudta – a két ország biztonsági szolgálatai álltak.

2010-ben fejezte be aktív politikai pályafutását. Ettől kezdve a nemzetpolitika és a nemzetstratégia kérdéskörében írt és publikált több jelentős tanulmányt. Több szakértői munkacsoport aktív tagja volt. 2011-ben megválasztották a felvidéki magyar társadalmi szervezeteket tömörítő Szövetség a Közös Célokért társulás elnökévé. Meghívott előadója volt több felsőfokú magyarországi tanintézménynek. Az ő nemzetpolitikai munkásságának is köszönhető, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen 2012-től pedagógiai programba illesztve oktatnak nemzetismereti szaktantárgyat.

Politikai tevékenységének kiértékelését és megőrzését majd elvégzi a magyar nemzeti emlékezet. Őszintén remélem, hogy minél előbb akad majd fórum, ahol egy átfogó Duray-emlékkonferencia keretében az arra hivatott szakemberek teszik majd mérlegre e rendkívül szerteágazó életmű minden területét. Külön fejezetben kellene foglalkozni a Duray Miklós által megírt és megjelentetett többtucatnyi önálló kötet, szaktanulmány, elemzés és egyéb publikáció, pl. az Esterházy János rehabilitálását szolgáló tanulmányok áttekintésével. 2010-től, aktív politikai pályafutásának végétől a nemzetpolitika és a nemzetstratégia kérdéskörében is több jelentős tanulmányt írt és publikált. Több szakértői munkacsoport aktív tagja volt, s meghívott előadója számos magyarországi szakmai fórumnak és felsőfokú tanintézménynek. De mindezeket túl novellákat és meséket is írt.

Találón fogalmazott a nekrológiát megjelentető *Felvidek.ma* hírportál, amikor úgy jellemezte őt, hogy „az a típusú ember volt, aki egy nap alatt legalább kettőt élt” meg, s aki „írt, tanított, rendszert váltott, s az élen állt akkor is, amikor ez életveszélyt jelentett számára, de aki háttérbe is tudott maradni, amikor ezt kívánta tőle a közösség érdeke”.

Az őt időről időre kalodába záró, helyenként gyűlöletbe átcsapó meg nem értés és mellőzöttség többnyire annak tulajdonítható, hogy kevesen tudták vállalni mindazt, amit ő vállalt magára, mind az üldöztetés, mind a társadalompolitikai építkezés elméleti és gyakorlati megvalósításá-

nak terén. Óriási tudáskészlete, stratégiai összefüggéseket látó és megtervező gondolkodásmódja nemegyszer zavarba hozta kortársait, barátait és ellenségeit egyaránt. Mert Miklós, önmagához híven, munkatársaitól ugyancsak elvárta az igazsághoz való feltétel nélküli ragaszkodást és a makulátlan tisztességgel és maximális bevetéssel elvégzett munkát.

Fentebb említett szellemi, politikai hagyatékának feldolgozására remélhetőleg minél előbb sor kerül, de én politikai munkásságánál is fontosabbnak tartom azt az önazonosságot, lelki hovatartozást erősítő magatartást, amelyet Miklós egész életével sugárzott, s amely jelentős mértékben erősítette a felvidéki magyarság nemzeti és történelmi tudatának fennmaradását. Nemcsak a küzdeni tudásból adott emberséges példát, hanem arra is tanította népét, hogy az Úristentől kapott jogunk van lelki, nemzeti önazonosságunk fenntartásához. Jogunk van a mindenivel egyenrangú emberi méltóságunk megőrzéséhez, még akkor is, ha a többségi-nemzeti akarnokság másodrangú állampolgárként is kezel bennünket. Jogunk van őseinktől örökölt hitünket, hagyományainkat megőrizni, még akkor is, amikor a körülmények ennek feladására, a látszólag könnyebb utat jelentő beolvadásra készítenek bennünket. S mindebből következően jogunk és kötelességünk a megmaradás szolgálata, mert ezzel tartozunk eljövendő számadással a Teremtőnek. Ebben a kérdésben soha nem volt hajlandó megalkudni. Egyenes gerincű maradt akkor is, amikor a rezsim az 1968 utáni időszakban oly sok pályatársa gerincét megroppantotta, életét tönkretette, vagy júdáspénzért megvásárolta. Ő a hazát és a hitet soha nem tette alkuk tárgyává, s akkor állt a felvidéki magyar népcsoport élére, amikor arrafelé nagyon sokan elvesztették a reményt, és feladták a jövőbe vetett hitet.

Emlékszem két bebörtönzés közti meggyötört arcára. Amikor azt kérdeztem tőle, miben lehetek segítségére, azt válaszolta: „Már az is nagy dolog, hogy meglátogatsz. Sokan az utcán sem mernek találkozni velem, inkább áttérek a másik oldalra.” Mindezt nem szemrehányóan mondta, inkább a valós helyzetet tudomásul vevő végtelen szomorúsággal. Mert bizony ilyenek, pontosabban ilyenek is voltunk mi, akkori szlovákiai magyarok („akár a többi nép”...).

Miklóst családi háttéré, csodálatos édesanyja és felesége, Zsuzsa és annak családja, illetve erős hite, a magyarság elkötelezett szolgálata, s a már többször emlegetett legendás műveltsége és tudása, önbizalma és lelkiereje mentette meg a félelem útvesztőitől. Sem nyájas szavakkal, sem fizikai erőszakkal nem lehetett őt megfélemlíteni vagy megfélemlíteni. Megkérdeztem, megverték-e a börtönben. Azt válaszolta, hogy egy alkalommal igen, azt követően, hogy kihallgatása során hitet tett az általa fontosnak tartott értékek mellett, melyekbe a magyarság és kereszténység egyaránt beletartozott. Ezt követően hárman rohantak rá a cellában, fejére zsákot húztak, ütlegelni kezdték, majd magára hagyták. – Mit éreztél ekkor? – kérdeztem tőle. „Azt, hogy jó úton járok, s tudom, mi történik velem, és miért” – válaszolta.

S az áldozathozatal nem is oly sokára meghozta a maga gyümölcsét. Duray Miklós rendszer felé kimondott és felvállalt egyedi tiltakozása ezek által felvállalt bátorsággá változott. Azokra gondolok, akik Miklós felvállalt kiállításából erőt merítve, a magyar iskolák bezárása elleni országos ellenállási hullámot erősítve alá merték írni a tiltakozási íveket, akik röplapokat szórtak, illegális összejöveteleket és védelmi bizottságokat szerveztek, s végül meghátrálásra készítették a hatalmat, amely visszavonta a magyar iskolák át-szervezésének (de facto felszámolásának) ördögi tervét. Később, a mellőzöttség és margóra szorítás időszakában Miklós azt is elmondta egyszer, hogy minden üldözés és zaklatás ellenére talán ebben az időben volt a legmagabiztosabb és (nehéz még kimondani is a szót) legboldogabb.

Mező Gábor írta le a rendszerrel hasonló elszántsággal szembeszálló Pákh Tiborról: „Ki tudja, ha ő nincs, akkor mi marad meg belőlünk? Ki mentette volna meg a lelkünket? Ki maradt volna meg helyettünk önmagunknak? A ránk gyújtott erdőben, magunkra maradván kuporogtunk volna ebben a rettenetes, vörös télben, mi, kis gyufárus-magyarok, tényleg szál-, szálegyedül. De nem így történt. Isten küldhette őt hozzánk ebben a szörnyű időben.”

Igen, merjük beismerni, az Isten küldte Miklóst is barátunk, testvérnek, rokonnak és küzdőtársnak közénk, s földi életének utolsó előtti napján a halálos ágyán még megszervezett számára egy

végző munkatalálkozót Kerényi Lajos atyával, a magyarországi börtönpasztoráció kiemelkedő apostolával. Az atyától tudom, hogy Miklós letéve földi életének terheit, szentségekkel és szent útravalóval ellátva mély lelki békében váltott jegyet az örökkévalóságba. Oda, ahol immár ismét együtt lehet szereteteivel és elődjével, Esterházy Jánossal, aki egyik börtönből írt levelében úgy fogalmazott, hogy legfőbb vágya, hogy halála előtt bűneit megbánva, az eucharisziát magához véve távozhasson ebből a világból. Az Úristen a kért kegyelmet a vele raboskodó Vasil Hopko görögkatolikus püspök személyén keresztül adta meg számára. S lám, Isten szolgája Miklós test-

vérünk lelkének is kijárta odaát ugyanezt a kitűnő kegyelmet. Bizonyára várta őt a kapuban, s az is biztos, hogy most már együtt tartják vigyázó szemeiket rajtunk, hogy az ő példájukra nekünk is az Isten- és nemzetszeretet legyen iránymutatónk, halálig tartó küzdelmünk eszköze pedig a mély keresztény erkölcsiség és az igazsághoz hűséggel való ragaszkodás legyen mindvégig. Köszönjük, János és Miklós testvérünk, a töletek kapott példát, s számítunk további pártfogó jelenlétekre eljövendő küzdelmeink során is.

* Megjelent a *Felvidék.ma* hírportálon 2023. január 4-én.

Brenner János – Budapest (szobor és talapzatfelirat)